

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Барабаш О.В.

Національний транспортний університет
вул. Омеляновича-Павленка, 1, 01010, м. Київ
el_barabash@ukr.net

У статті розглянуто особливості застосування структурного підходу для визначення організації діяльності системи «Суб'єкт господарювання» під час впровадження режиму екологічного управління відповідно до вимог ДСТУ ISO 14001:2015. Встановлено, що організація екологічної діяльності системи «Суб'єкт господарювання» полягає в упорядкуванні відносин та взаємозв'язків трьох підсистем та їх елементів – «Внутрішнє середовище», «Зовнішні стейкхолдери» та «Довкілля» в часовому та просторовому аспектах. На основі структурного підходу визначено три аспекти функціональної організації діяльності системи «Суб'єкт господарювання»: організацію екологічно результативного функціонування підсистем системи «Суб'єкт господарювання»; організацію ефективного управління підсистемами системи «Суб'єкт господарювання»; організацію екологічно дієвого функціонування підсистем системи «Суб'єкт господарювання». Виявлено, що організація екологічної діяльності підсистем системи «Суб'єкт господарювання» може розглядатись як певна виробнича одиниця зі всіма необхідними ознаками підприємницького устрою, направленіми на досягнення функціонування ефективного розпорядку екологічного управління. Встановлено, що під час впровадження процедури екологічного управління для «Суб'єкту господарювання» виникає необхідність у зміні принципів організації структури та процесів системи «Суб'єкт господарювання», що надасть можливості для її ефективного функціонування в умовах організаційних змін. Розгляд контексту системи «Суб'єкт господарювання» як структури з вбудованими підсистемами дозволить провести необхідні зміни в організації діяльності системи «Суб'єкт господарювання» та екологічного управління на підприємстві, пристосувати параметри функціонування організації до вимог діючого законодавства та створити ефективно функціонуючий режим екологічного управління. *Ключові слова:* суб'єкт господарювання, системний підхід, екологічна дієвість, ефективність управління, екологічна результативність, ефективність функціонування, система екологічного управління.

Improvement in the organization of economic entities activity during the implementation of environmental management system. Barabash O.

The article considers the features of applying a systematic approach for determining the organization of activity in the Business Entity system during the implementation of the environmental management system in accordance with the requirements of DSTU ISO 14001: 2015. It was established that the organization of environmental activity in the Business Entity system is the ordering of relations and interconnections between the three subsystems and their elements – “internal environment”, “external stakeholders”, “environment” in temporal and spatial aspects. Based on the systematic approach, three aspects of the functional organization of the activity in the Business Entity system are identified: the organization of environmentally efficient functioning of the subsystems in the Business Entity system; organization of effective management for the subsystems in the Business Entity system; organization of environmentally efficient functioning of the subsystems in the Business Entity system. It was found that the organization of the environmental activity of the subsystems in the Business Entity system may be considered as a specific production unit with all the necessary features of the production system aimed at achieving the functioning of an effective environmental management system. It was established that during the implementation of the environmental management system for Business Entity, there is a need to change the principles of organization for the structure and processes of the Business Entity system, which will provide opportunities for its efficient functioning in the context of organizational changes. Considering the context of the Business Entity system with embedded subsystems will make necessary changes in the organization of the activity for Business Entity and environmental management systems at the enterprise, adjust the parameters of the organization's functioning to the requirements of the current legislation and create an effective environmental management system. *Key words:* business entity, systematic approach, environmental performance, effective management, environmental effectiveness, efficient functioning, environmental management system.

Постановка проблеми. За даними Фонду державного майна в Україні станом на 01 жовтня 2019 року налічується 3475 суб'єктів господарювання урядового сектору економіки (державних підприємств, їх об'єднань, дочірніх підприємств та господарських товариств), владна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 відсотків. Виходячи з вимоги техногенної безпеки, що базується на відповідному господарсько-екологічному ризику діяльності, суб'єкти господарювання згідно з законодав-

ством України поділяються на три основні групи за ступенем ризику: високий, середній та незначний. Не зважаючи на це, організація діяльності суб'єктів господарювання розглядається лише як процес забезпечення функціонування та взаємодії її різних підрозділів для досягнення поставлених цілей. Таким чином, підприємства та організації розглядаються лише як суб'єкти економічно-правових відносин, які не взаємодіють із навколишнім природним середовищем. Якщо організація діяльності впорядковує

технічну, економічну, соціально-психологічну та правову сторони функціонування сучасного «Суб'єкту господарювання» (далі – СГ), то під час впровадження процедури екологічного управління вона налагоджує роботу підсистем та елементів системи «Суб'єкт господарювання», розкриває їх контекст, життєздатність і взаємозв'язки та застосовує необхідні зміни і їх реорганізацію.

Актуальність дослідження. Основні концептуальні положення системного підходу доцільно застосовувати для пізнання та пояснення явищ і процесів матеріального виробництва. Оскільки основний зміст організації та функціонування екологічної діяльності СГ під час впровадження режиму екологічного управління полягає в упорядкуванні відносин та взаємозв'язків трьох підсистем «Внутрішнє середовище», «Зовнішні стейкхолдери», «Довкілля» та їх елементів в часовому та просторовому аспектах, то СГ в цьому випадку має всі необхідні ознаки системи.

Таким чином, визначення організації екологічної діяльності системи СГ відбувається в межах певного утворення, наповненого окремими елементами та відносинами, які відповідають управлінській одиниці, функція якої направлена на досягнення ефективної роботи структури екологічного управління. Тому питання взаємодії елементів, їх функцій для удосконалення устрою діяльності СГ під час впровадження системи екологічного управління є актуальним і затребуваним керівництвом підприємств та організацій для досягнення відповідності вимогам ДСТУ ISO14001:2015.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Тема відповідає актуальним напрямкам в сфері забезпечення збалансованого рівня екологічної безпеки України, які визначають курс розвитку держави на найближче майбутнє та прискорюють рух в напрямку збалансованого виробництва і споживання для соціо-еколого-економічного розвитку в межах можливої ємності екосистем [1].

Дослідження виконані в межах держбюджетної науково-дослідної роботи на кафедрі екології та безпеки життєдіяльності Національного транспортного університету «Удосконалення та розробка методів екологічної безпеки та безпеки життєдіяльності».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання щодо поняття та видів СГ об'єктивно розкриті у наукових працях в галузі господарського права О.А. Беяновичем [2], О.М. Вінником [3], С.М. Грудницькою [4], Г.Л. Знаменським [5]. Автори А.Г. Бобкова [6], І.Ф. Коваль [7] розглядали особливості організації СГ відповідно до виду їх економічної діяльності. Маркетингові процеси та механізми розробки заходів з підвищення ефективної діяльності підприємств були проаналізовані С.М. Creveling [8], Н.В. Банніковою [9], А.Д. Виварцем [10] та М.А. Санович [11]. Питання розробки заходів

з підвищення рівня екологічної діяльності підприємств були висвітлені В.І. Савкіним [12]. В працях І.М. Жолобчук [13] та О.А. Табекіна [14] розглянуто процеси екологізації діяльності підприємств та формування механізмів екологічного управління.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. В науковій літературі, яка здебільшого має економічний напрямок досліджень, не розкрито механізм організації діяльності системи СГ під час розробки, впровадження та функціонування режиму екологічного управління. Під час визначення елементів організації діяльності СГ недостатньо уваги приділяється виявленню ознак системи. Особливістю системи СГ є як встановлення меж для відокремлення одного підприємства від іншого, так і забезпечення її постійної взаємодії з навколишнім природним середовищем. Подальшого вирішення потребують питання визначення контексту системи СГ, її підсистем, взаємозв'язкам та особливостям функціонування їх елементів.

Метою даної роботи є розвиток наукових основ застосування структурного підходу для визначення організації діяльності системи СГ та її підсистем під час впровадження режиму екологічного управління.

Методологічне або загальнонаукове значення. Результати наукової роботи дозволять визначити структуру, форми, процеси та механізми організації системи екологічного управління під час її впровадження, які відіграють вирішальну роль у її ефективному функціонуванні.

Викладення основного матеріалу. СГ під час розробки та впровадження устрою екологічного управління повинні розглядатись класифіковано, тобто у вигляді системи, яка складається з підсистем, ознаки яких різняться від властивостей елементів, що входять до їх складу. Підсистеми структури СГ об'єднують три важливі для функціонування системи екологічного управління (далі – СЕУ) аспекти: кадровий склад організації чи підприємства, який має набір необхідних компетентностей та є вмотивованим на впровадження ефективно функціонуючої СЕУ; перспективи щодо отримання ресурсів з навколишнього середовища для свого існування та зменшення впливу на стан природних компонентів довкілля під час діяльності, направленої на створення продукту або послуги; постійний контроль, який здійснюється працівниками підприємства чи організації та у відповідності до рекомендацій та вимог зовнішніх стейкхолдерів. Тому для організації діяльності під час розробки та впровадження ефективно функціонуючої СЕУ пропонуємо представляти структуру СГ у єдності трьох підсистем – «Внутрішнє середовище», «Зовнішні стейкхолдери» та «Довкілля».

Підсистеми «Зовнішні стейкхолдери» та «Довкілля», які, здавалося б, знаходяться поза межами структури СГ, є надзвичайно важливими під час впровадження СЕУ,

оскільки впливають на її діяльність і функціональний стан. Налагоджена робота і взаємодія цих підсистем та їх елементів дозволяє досягнути стратегічних цілей та завдань підприємства, виконати зобов'язання, викладені в екологічній політиці та програмі СЕУ. Процеси, які відбуваються у системі «Внутрішнє середовище», дозволяють шляхом мотивування та навчання персоналу не лише зменшити вплив діяльності, продукції та послуг на стан природних компонентів довкілля, але й призводять до створення готового продукту або послуги кваліфікованим і досвідченим персоналом із застосуванням ефективних технологій, які направлені на екологізацію виробництва.

Організацію діяльності устрою СГ та його підсистем під час впровадження СЕУ можна подати у вигляді взаємодії певних елементів – структура, форма, процес, механізм (рис. 1).

Структура організації діяльності структури СГ залежить від логічних взаємовідносин між усіма підсистемами для забезпечення ефективного управління, досягнення екологічної результативності та дієвості як основних показників ефективно функціонуючої СЕУ. В основі структури організації діяльності устрою СГ під час розробки та впровадження СЕУ знаходяться підсистеми «Внутрішнє середовище» та «Зовнішні стейкхолдери», які дозволяють притримуватись зобов'язань, викладених СГ в екологічній політиці та стратегії; модернізувати виробництво; створити сприятливі взаємовідносини із зовнішніми зацікавленими сторонами; забезпечити підприємство чи організацію відповідним кадровим складом; визначити фінансові ресурси та правові вимоги, необхідні для функціонування СЕУ.

Форма організації діяльності пов'язана з інтеграцією основних і допоміжних елементів підсистем структури «СГ» на кожному етапі розробки СЕУ в один інтегрований процес з лінійно-просторо-

вою класифікацією при паралельно-послідовному постійному поліпшуванні всіх видів діяльності СГ для зменшення техногенного тиску на стан природних компонентів довкілля. Така форма організації дозволить поєднати всі етапи розробки, впровадження та функціонування СЕУ – від визначення контексту СГ до сертифікаційного екологічного аудиту для виявлення відповідності взятих керівництвом СГ на себе зобов'язань вимогам ДСТУ ISO 14001:2015.

Процес організації діяльності – це заздалегідь сплановане поєднання великої кількості ходів, що здійснюються у трьох підсистемах устрою СГ та містять цілеспрямовані дії, направлені на визначення контексту і встановлення взаємозв'язків між підсистемами, аналізування екологічних аспектів, формування екологічної політики та програми, а також коригування невідповідностей для забезпечення постійного поліпшування показників СЕУ і досягнення її ефективного функціонування.

Механізм організації діяльності полягає в проведенні моніторингу всіх підсистем та їх елементів, який полягає в контролі та спостереженні за: життєздатністю середовища та розвитком комунікацій в системі СГ, можливостями та ризиками, пов'язаними з його екологічною діяльністю; вибором та застосуванням управлінських підходів, які враховують специфіку підсистем структури СГ; ідентифікацією екологічних аспектів діяльності, продукції та послуг СГ, що суттєво впливають на стан природних компонентів довкілля; переглядом та оновленням екологічної політики; досягненням цілей та завдань екологічної програми СЕУ; оптимальним поєднанням централізації та децентралізації СЕУ; рівномірним розподілом робіт, направлених на постійне поліпшення СЕУ; обліком нових ідей, які з'являються на практиці та в теорії; розвитком механізмів

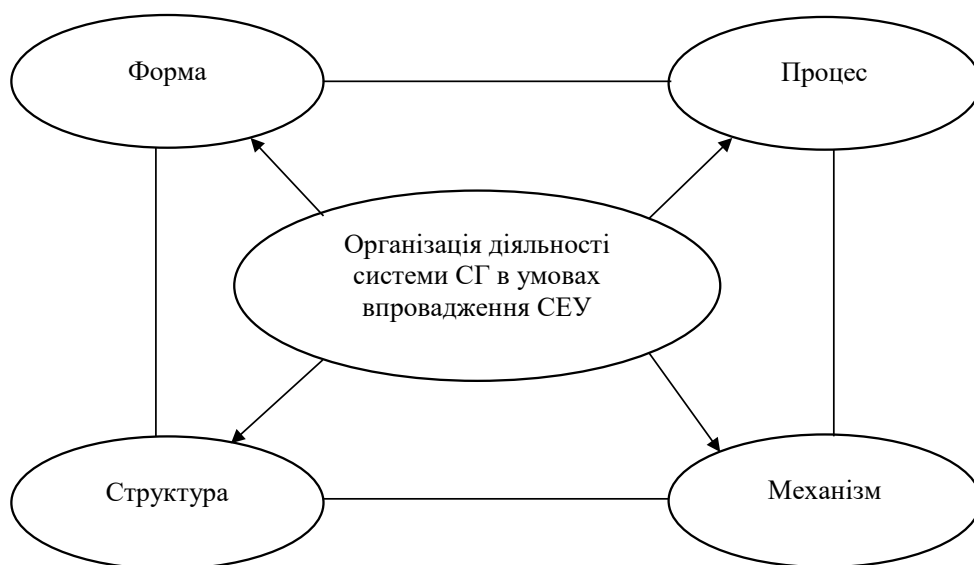

Рис. 1. Схема організації діяльності системи СГ

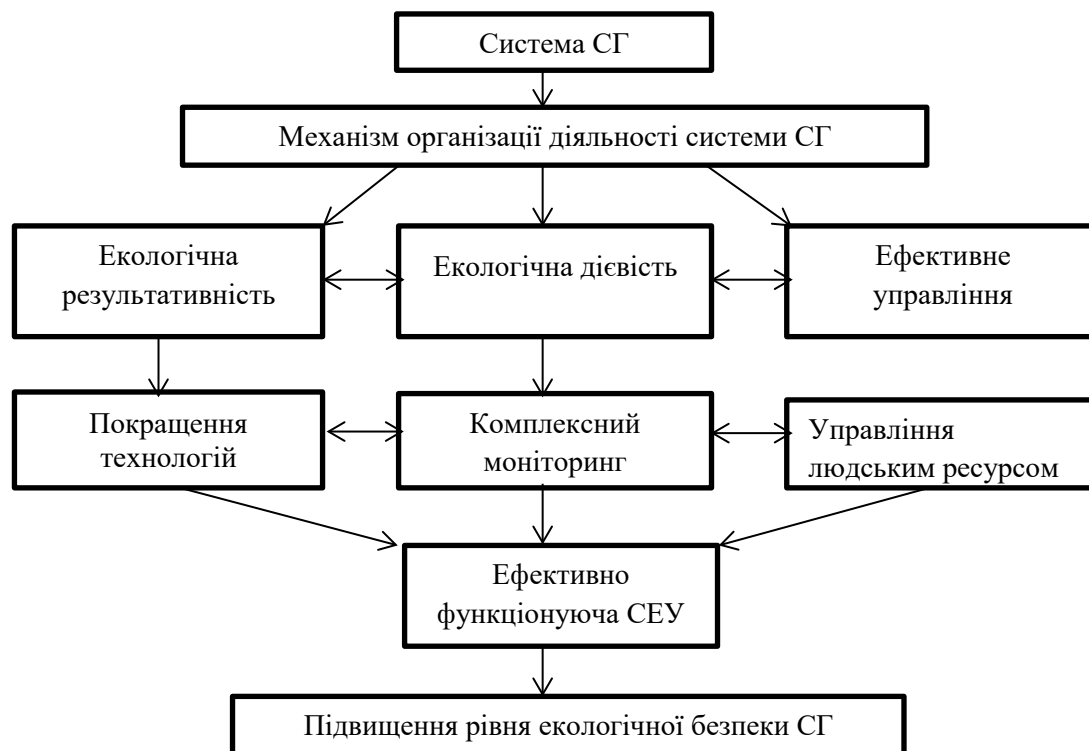

Рис. 2. Механізм організації діяльності системи СГ в умовах впровадження та функціонування СЕУ

корпоративної культури; контролем за кадровим складом підприємства; отриманням комплексної інформації щодо впливу діяльності СГ на стан природних компонентів довкілля; відповідністю даних моніторингу до встановлених стратегічних цілей та зобов'язань щодо постійного покращення СЕУ (рис. 2).

Таким чином, механізм організації діяльності СГ під час розробки та впровадження СЕУ є основою для забезпечення її ефективного функціонування шляхом покращення підсистем структури СГ за такими показниками:

- екологічна результативність;
- ефективне управління;
- екологічна дієвість.

Кожен з цих показників має свій зміст.

Перший із них – організація екологічно результативного функціонування підсистем системи СГ включає:

- організацію умов для покращення екологічних характеристик сировини;
- організацію умов для покращення екологічних характеристик продукції;
- організацію переходу до екологічності у процесах постачання;
- організацію функціонування технологічного обладнання.

Другий показник – організація ефективного управління підсистемами структури СГ включає:

- організацію усіх виробничих процесів;
- організацію функціонування чинного нормативно-правового забезпечення;

- організацію фінансування екологічних заходів;
- організацію управління документацією;
- організацію функціонального стану СЕУ;
- організацію управління персоналом;
- організацію управління зовнішніми стейкхолдерами.

Третій показник – організація екологічно дієвого функціонування підсистем структури СГ включає:

- організацію контролю якісних показників стану природних компонентів довкілля;
- організацію контролю кількісних параметрів викидів, скидів забруднюючих речовин та кількості відходів.

- організацію коригувальних заходів для покращення ступеня збереження та відновлення стану природних компонентів довкілля.

Висновки. Встановлено, що під час впровадження СЕУ для підприємств чи організацій виникає необхідність змін в організації діяльності СГ. Центром таких змін буде виступати організація діяльності не виробництва, а системи СГ, направлена на створення нового формату функціонування трьох підсистем – «Внутрішнє середовище», «Зовнішні стейкхолдери» та «Довкілля». Основою механізму організації діяльності СГ під час розробки та впровадження СЕУ є покращення роботи підсистем СГ за показниками екологічної результативності, ефективного управління та екологічної дієвості, постійне поліпшування яких є ознакою добре функціонуючої СЕУ.

Література

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення: 27.07.2019).
2. Беляневич О.А. Господарське договірне право України : теоретичні аспекти. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
3. Вінник О.М. Господарське право : курс лекцій. Київ : Атіка, 2005. 624 с.
4. Грудницькая С.Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий : проблемы теории и практики. Донецк : Юго-Восток, ЛТД, 2011. 428 с.
5. Знаменський Г. Л. Коментар до глави 6 ГК України. *Науково-практичний коментар Господарського кодексу України*. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 441 с.
6. Бобкова А.Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности. Донецк : Юго-Восток, ЛТД, 2000. 308 с.
7. Коваль І.Ф. Господарсько-правове регулювання відносин у сфері промислової власності. Донецьк : Юго-Восток, ЛТД, 2013. 639 с.
8. Creveling C.M. Six Sigma for Marketing Processes : An Overview for Marketing Executives, Leaders, and Managers. Prentice Hall, 2006. 304 p.
9. Банникова Н.В. Нематериальное стимулирование эффективной природоохранной деятельности предприятий. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*. 2016. № 4. С. 4–15.
10. Выварец А.Д. Экономика предприятия : учебник. Москва : ЮНИТИДана, 2012. 543 с.
11. Санович М.А. Разработка мероприятий по повышению эффективности деятельности компании. *Nauka-rastudent.ru*. 2015. N 13. URL: <http://naukarastudent.ru/13/2336/> (дата звернення: 20.01.2020).
12. Савкин В.И. Формирование информационной базы устойчивого экологоэкономического развития как основы для анализа и принятия стратегических управленческих решений. *Экономический анализ : теория и практика*. 2010. № 16. С. 36–41.
13. Жолобчук І.М. Концептуальні основи формування механізмів екологічного управління в сучасних умовах. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 1 (50). Ч. 2. С. 233–240.
14. Табекина О.А., Федотова О.В. Особенности процесса экологизации российских предприятий. *Вопросы современной экономики*. 2013. № 2. С. 297–310.